

Сергеј ЦВЕТКОВСКИ

УДК: 327.5.008.1/2(100-622 НАТО)

КРИЗНИОТ МЕНАЏМЕНТ НИЗ ПРИЗМА НА НАТО***Крајна содржина***

Кризниот менаџмент и превенцијата беа главна тема во постојаната трансформација на Алијансата во Студената војна. Во новите услови се јавуваат нови можности за уште по навремено менаџирање на кризиите. Подготвеноста на НАТО да спроведе операции за менаџирање на кризи, вообичаено го вклучува и учеството на Паритетните на НАТО и дојдинесува за целосно искористување на паритетностивото соработката и дијалогот и поврзаноста на НАТО со оружи организации кои се помож во превенцијата на кризиите или нивно жаснење во рана фаза. Согласно Вашингтонскиот договор, НАТО е во менаџирањето на кризиите или нивното решавање уште од самиот негов почеток. Со практичните промени во безбедносната околина, илјот на кризиите за кои Сојузниците се договориле да ги решаваат и илјот на конфликтите кои ќе ги превентираат исто така се сменија практично. Поимот кризен менаџмент на НАТО исто така еволуираше. Клучна потреба на системот за кризен менаџмент на НАТО е моќта да се менаџира кризата во целиот нејзин вариетет. Вклучува период на стабилност и мир пред кризата како и на сите нејзини нивоа. НАТО има развиено спектар на клучни елементи за да помож во менаџирањето на кризиите и превенцијата на конфликтите: персонал и објекти; аранжмани и процедури; и мерки. За навремена реакција на криза, НАТО има заклучено дека е многу важно да се има подготвено лејеа на различни активности кои нема да се формираат а-хок за секоја нова потенцијална или актуелна криза.

Клучни зборови: КРИЗА, МЕНАЏМЕНТ, КОНФЛИКТ, ПРЕВЕНЦИЈА

Вовед

Овој труд ги третира основите на улогата на Алијансата во менаџирањето на кризите и превентирањето на конфликтите и како таа улога и инструментите со кои се спроведува еволуираа особено во периодот по Студената војна. Опфатена е и соработката на Али-

јансата со Евроатланскиот партнерски совет (ЕАРС) и Партнерството за Мир (PfP) и со други клучни организации кои допринесуваат за меѓународниот мир и безбедност низ процесите на менаџирањето на кризите и превенција на конфликтите, како и развојот на најновите релации НАТО-Европска Унија.

Менаџирањето на кризите и превенцијата на конфликтите во рамките на активностите надвор од членот 5 беа главна тематика во перманентната адаптација на Алијансата во безбедносниот концепт по Студената војна. Стратегискиот концепт од 1991 ја нагласува важноста од менаџирањето на кризите преку изјавата дека успехот на политиката на алијансата ќе бара кохерентен пристап кој е детерминиран од политичките авторитети на алијансата и од мерките за менаџирање на кризи кои се избрани од широкиот спектар на политички мерки и координирани со мерките од воената сфера. Тој исто така ја нагласува и потребата од превенција на конфликтите: „Во новата политичка и стратегиска околина во Европа, успехот на политиката на Алијансата во зачувувањето на мирот и превенцијата на војните е условен многу повеќе отколку во минатото од ефективна превентивна дипломатија и успешно менаџирање на кризите кои влијаат на безбедноста на нејзините членки... Во овие нови околности постојат зголемени можности за успешно решавање на кризите во рана фаза.“¹ Концептот понатаму повикува на соработка со ОБСЕ и други институции во „превенција на конфликтите откако безбедноста на Алијансата стана неразделно поврзана со безбедноста на другите држави во Европа.“²

Стратегискиот Концепт од Вашингтон 1999 година оди уште подалеку со вметнувањето на менаџирањето на кризите и превенција на конфликтите под рубриката „основни безбедносни задачи“ и изјавата дека со цел за зајакнување на безбедноста и стабилноста во Евро-Атланската област, кризниот менаџмент треба да е подготвен, од случај до случај и со консензус согласно членот 7 од Договорот да придонесе за ефективна превенција на конфликти и активно да се ангажира во менаџирањето на кризи вклучувајќи ги операциите за одговор на кризите. Овој Стратегиски Концепт ја препознава и потребата за ефективни воени способности во целосен опсег за предвидливи околности како основа за способноста на Алијансата да придонесе за превенција на конфликтите и менаџирањето на кризите преку операциите за одговор на кризите надвор од членот 5. Сојуз-

¹ NATO. “The Alliance’s New Strategic Concept,” усвоен од шефовите на држави И влади во Рим на 9 Ноември, 1991, параграф 32

² Ibid., параграф 33.

ниците истакнуваат дека подготвеноста на НАТО за спроведување на вакви операции ја подржува пошироката цел за засилување на стабилноста и често вклучува учество на НАТО Партнерите што би значело потполно партнерство, соработка и дијалог и поврзаност на НАТО со други организации во справувањето со кризите уште во рана фаза.

Дефинирање на кризен менаџмент

Можеби би требало да започнам со дефиниција за криза но факт е дека не постои некаква општо прифатлива дефиниција на НАТО или во меѓународни рамки. Сепак поткомитетот на НАТО кој работи на полето на истражувачки активности, има развиено дефиниција која е општокорисна. Се сугерира дека кризата може да се сфати како национална или меѓународна ситуација каде што постои закана за приоритетните вредности, интереси или цели. Оваа дефиниција е доволно опсежна за да ги опфати сите можни видови кризи на кои НАТО би реагирал како на пр.: колективна одбрана, колективна безбедност, кризи за кои што операции за поддршка на мирот би биле потребни или пак природни, технолошки или хуманитарни кризи. Она што дефиницијата го нагласува е сложеноста на кризниот менаџмент на НАТО, имено она што можеби е криза за еден сојузник или партнер не мора да биде перцепирано како криза за другите. Ова е една од причините зошто процесот на консултации меѓу сојузниците е толку значаен. Што се однесува пак до „конфликтот“, фокусот е ставен на превенција или разрешување на оружен судир, сфатен само како еден дел од широкиот спектар на кризата која се протега долж скалата на ескалација и деескалација, од мир кон несогласување, преку конфронтација до оружен конфликт за да на крајот се изгради нова стабилност.

Кризниот менаџмент пак најчесто се сфаќа како организација, процедури и техники за контролирање на кризата и нејзиниот иден облик. Двата битни елемента овде се да се стави кризата под контрола на менаџерите и да им се дозволи да го обликуваат нејзиниот иден тек. Активностите на кризниот менаџмент се во опсегот на добивање на информација и проценка, анализа на ситуацијата, поставување на цели, развој на опции за дејствување, имплементација на опциите вклучувајќи и воени ангажмани и анализа на реакцијата или повратна спрега.

Основа за кризен менаџмент и превенција на конфликти

Засновано на Вашингтонскиот договор, НАТО е во менаџирањето на кризите и превенцијата на конфликтите уште во самиот зачеток. Иако, оваа терминологија тогаш не била користена, сепак обврската од членот 4 за консултации кога некоја членка чувствува закана за безбедноста, суверенитетот и територијалниот интегритет и членот 5 со кој се смета нападот на еден или повеќе сојузници како напад врз сите и одговорот кој следи подоцна се оквалификувани како основа за Кризниот менаџмент на НАТО.

Шефовите на држави и влади на Алијансата следејќи го член 4 им дадоа јасно значење на консултациите во стратемскиот концепт од 1999 год. кој ги идентификува консултациите како втора фундаментална безбедносна задача. Ставот во членот 4 е пресликан во поканата на Партнерството за Мир (ПЗМ) во која стои: „НАТО ќе се консултира со секој активен учесник во Партнерството доколку тој партнер чувствува директна закана за неговиот територијален интегритет, политичка независност или безбедност.“³ Бројни членки на Партнерството имале перцепирано вакви закани и побарале консултации за време на кои сојузниците се согласиле да преземат мерки кои се однесуваат на настанатите проблеми.

Членот 5, вториот суштински елемент за Кризен менаџмент на НАТО, содржи два дела: Прво, обврската на нападот на една членка да се гледа како на напад на сите... и второ, обврската некоја членка да асистира во заеднички акции доколку мисли дека е неопходно. Членот 5 најдобро може да се сфати како основен став за одвраќање од можни напаѓачи, став кој е уверлив со постоењето на неопходните капацитети (одсликани во интегрирана воена структура, задолженијата на силите и нивоата на подготвеност) и политичката волја да се одговори на било каков напад.

Развој на Кризниот менаџмент во НАТО

Со радикалните промени во безбедносната околина, типот на кризите за кои сојузниците се согласија дека ќе ги менаџираат и конфликтите кои треба да ги превенираат исто така доживеа драстични измени. Природата на модалитетите на соработката на НАТО со

³ НАТО, Партнерство за Мир: Рамковен документ, усвоен на состанокот на Министри на Северно Атланскиот Совет/Северно Атлански Совет за Соработка, штабот на НАТО, Брисел, 10-11 Јануари 1994.

други меѓународни организации кои придонесуваат за меѓународниот мир и безбедност, специфично ОН, ЕУ и ОБСЕ исто така еволуираа. За време на Студената војна кризите со кои се соочуваше Алијансата беа големи но не секогаш воени но затоа и средствата за справувањето со кризи и превенцијата на конфликти беа исто така големи и соодветно не секогаш воени. Она што некагаш се подразбираше под Кризен менаџмент на НАТО, претрпе еволуција. Во ерата на пост-Студена војна фокусот е ставен на кризи кои резултираат од тензии и спротивставености кои се предизвикани од етнички конфликти, екстремн национализам, внатрешно политички раздори, неуспешни или несоодветни политички промени, економски проблеми а од 11.09.2001. год. и тероризмот и опасностите од оружјето за масовно уништување.

Новиот пристап е поставен во Рим во 1999 год. како дел од новиот стратегиски концепт. Овој пристап опфаќа поширок пристап кон безбедноста и поголеми опции за постигнување на долготрајни цели низ политички мерки. Клучните аспекти на новиот пристап подразбираат: поактивна употреба на политички и дипломатски средства, взаемно дејствување и соработка со други интернационални организации и значајни измени во структурата на командата и единиците.

Понатамошни значајни промени во полето на справувањето со кризи и превенцијата на конфликтите се одиграа со Вашингтонскиот самит од 1999 год. Стратегискиот концепт и Декларацијата од Вашингтонскиот самит го зацртаа широкиот пристап кон безбедноста, нагласувајќи ја комплементарноста на политички и воени мерки и нагласувајќи ја соработката со други држави и меѓународни организации кои имаат заеднички цели со Алијансата. Посебна нагласка е ставена на развојот на Европски безбедносен и одбранбен идентитет во рамките на НАТО.

Сојузниците исто така истакнуваат дека во контекст на побарувањата на превенцијата на конфликти и на операциите за менаџмент на кризи и потребата за кохезија, мултинационален тренинг и опсежно планирање кои се потребни за состојбите од член 5, ваквите операции ќе се спроведуваат со истите структури и процедури на Алијансата кои се потребни за операциите од членот 5. Сојузниците се согласија на бројни мерки за да се осигураат дека НАТО ќе ги поседува потребните воени капацитети за сите мисии вклучувајќи ги и превенцијата на конфликти и менаџирањето на кризи.

Мерките кои се донесоа на самитот во Прага вклучувајќи го проширувањето, обврската за способностите, Силите на НАТО за

одговор и новите командни структурирања, сите тие се придонес за способноста на Алијансата за превенција на конфликти и кризен менаџмент. Алијансата исто така даде дополнителен поттик за соработката со ЕУ во кризниот менаџмент како и во други области. „Настаните на и по 11 септември ја нагласија понатамошната важност на транспарентноста и соработката помеѓу нашиве две организации за прашањата од заеднички интерес поврзани со безбедноста, одбраната и кризниот менаџмент, така што на кризите може да им се излезе во пресрет со соодветен воен одговор“⁴

Цели на справувањето со кризи

Иако не постои општоприфатена дефиниција за кризата, сепак постојат општоприфатени цели на кризниот менаџмент на НАТО: (1) придонес во редуцирањето на тензиите и спречување да прераснат истите во кризи; (2) менаџирање на појавените кризи и спречување да тие прераснат во конфликти; (3) обезбедување на навремени цивилни и воени подготовки за различен степен од кризата; (4) доколку избијат непријателства, да се контролира одговорот, да се спречи понатамошна ескалација и да се убеди секој агресор да прекине со нападот и да се повлече од територијата на Алијансата; и (5) кога понатамошната ескалација или непријателства се запрени или се под контрола или кога некој друг вид на криза е успешно менаџиран, да се де-ескалира со цел да повторно се воспостави нормална ситуација. Како дополнителна цел на која е помалку посветено внимание во документите на НАТО, но која се применува во практика, е да се гледа на секоја криза и на секоја вежба за управување со кризи како од перспектива на лекции кои можат да се научат за да се подобрат способностите на НАТО за кризен менаџмент.

Принципи на кризниот менаџмент

Станува збор за договорени принципи за кризниот менаџмент на НАТО кои исто така се применливи во други области на НАТО каде е потребно донесување на одлуки. Прво, Северно атланскиот совет или во одредени случаи Комитетот за одбранбено планирање, на било кое ниво да се состанува, е највисокиот авторитет на Али-

⁴ NATO, Prague Summit Declaration, November 21, 2002, paragraph 11.

јансата и може да донесува одлуки за заеднички акции. Вториот принцип е дека сите одлуки донесени во Советот или во било кое друго тело на НАТО се израз на националниот суверенитет и затоа се донесуваат со консензус. Трето, Нациите преку делегирани претставници во Советот или Комитетот за одбранбено планирање, ја пренесуваат одговорноста за претставување на сите елементи од нивните влади вклучувајќи политички, економски, одбранбени и од планирањето на вонредни состојби од цивилен карактер. И на крајот, во секој чекор на процесот да постои политичка контрола на војската така да никаква одлука која се однесува на формално планирање, распоредување или употреба на воени сили не може да се донесе без неопходна авторизација од Советот или Комитетот за одбранбено планирање.

Структура на кризниот менаџмент на НАТО

За објаснување на начинот како функционира кризниот менаџмент на НАТО ќе се повикаме на телата и персоналот на НАТО. Како што е веќе познато, Северно Атланскиот совет или во одредени случаи вклучувајќи ја и интегрираната воена структура Комитетот за одбранбено планирање, ја играат најважната улога. За спроведување на ефективен менаџмент на кризи овие две тела поседуваат 4 различни но поврзани функции. Првата функција е да се обезбеди фокусна точка во размената на податоци и информации. Во рамките на Алијансата процесот на размена на информации е непрекинат, но најчесто најосетливите информации се разменуваат во Советот или Комитетот за одбранбено планирање, понекогаш во забранети сесии со ограничено учество на делегати и на меѓународен цивилен и воен персонал. Втората функција е да се дејствува како форум за консултации каде сојузниците ги презентираат и споредуваат нивните ставови за клучниот развој. Дури иако сите членки поседуваат исти информации и податоци, што обично не е случај, нивните различни геостратегиски положби и интереси најверојатно би ги водело кон различни заклучоци што се случува во одредена криза, како таа би се одвивала, нејзините импликации и како би можело и би требало да и се пристапи. Со споредување на ставовите, би требало да се формира еден заеднички поглед кој има подобра веројатност за успех. Третата функција е дека во недостаток на одлуки за колективна акција, состаноците на Советот или Комитетот за одбранбено планирање можат да обезбедат форум кој членките можат да го употребат за да

ги порамнат нивните индивидуални политики така што тие би биле взаемно подржливи. Четврто, Советот (или Комитетот) служат како форум за хармонизирање на погледите во форма на колективни одлуки за мерките кои ќе се преземат онаму каде постои политичка волја за тоа.

Во извршувањето на овие кризно менаџирачки функции, Советот/Комитетот има поддршка од други водечки комитети од кои следниче се позначајни: Координативна група за политика е повисоко политичко/воено тело кое обезбедува совет за политичко-воени прашања; Политичкиот комитет, кој се состои скоро во сите случаи од политички советници од секоја сојузничка делегација, обезбедува совет за политичкиот развој и опции, вклучувајќи и стратегија за јавни работи во било која криза; Воениот комитет се состои од повисоки воени офицери кои ги претставуваат началниците на одбраната и примарниот извор за воени совети и воено политички препораки и одговара пред Советот/комитетот за севкупното извршување на воени работи во Алијансата. Воениот Комитет не претставува воена команда. Практичното спроведување на воените операции е во одговорност на релативно неодамна воспоставените Сојузнички командни операции, кои се строго ограничени со управување од политичките авторитети, кои Воениот комитет ги преведува во подетални насоки; Високиот комитет за планирање на вонредни состојби од невоен карактер (SCEPC) е одговорен пред Советот/Комитетот за одбранбено планирање за аспектите на кризниот менаџмент од планирање на цивилните вонредни состојби. Тој ги обезбедува цивилни подготовки и цивилна поддршка за воените операции и сите други прашања од планирањето на цивилните вонредни состојби.⁵

Фази на кризата

Клучното побарување на системот на кризниот менаџмент на НАТО, за кој организациите и процедурите на кризниот менаџмент на НАТО се дизајнирани да го обезбедат е способноста за справување со кризата во сите нејзини фази. Ова вклучува пред-кризен период на стабилност и мир како и сите етапи од кризата. Доколку се претпостави најсложениот случај на криза во која потенцијално се вклучени воени операции со намера да се воспостави контрола и да се влијае на понатамошниот тек, следниве впечатливи фази можат да се идентификуваат: (1) мир, (2) ескалација (вклучувајќи несогласу-

⁵ <http://www.nato.int/>

вање, конфронтација и оружен конфликт) и (3) деескалација која вклучува и изградба на нова стабилност. Слична но помалку комплицирана серија на категории би можела да се искористи за технолошки, елементарни или хуманитарни катастрофи.

Процес на консултации

Крајот на Студената војна и потребата за соочување со поинаков вид на ризици во радикално трансформирана безбедносна околина донесоа значајни измени во интензитетот и траењето на консултациите и донесувањето на одлуките. Во студената војна, заканите беа јасни и добро разбрани и беше можно ослонување во поголемиот дел на добро извежбани планови за да се одлучи како да се реагира. Ова обично предизвикуваше брзо носење одлуки засновани на претходни НАТО вежби во кои се јавувале такви проблеми. Така ако заканите биле големи – но не секогаш – и воени по природа, што се однесува до одговорите, откако еднаш веќе ќе се донесела одлука за ангажирање, останувало на воените сили на Алијансата да да ги спроведат задачите за кои сојузниците се договориле. Во периодот на пост-студена војна, ризиците се многу покомплексни и непредвидливи и иако не се веќе така суштински тие не се помалку осетливи и предмет на засилено медиумско и јавно интересирање. Во контекст на типот на проблемите кои ги карактеризираат операциите за одговор на кризи како оние во Босна и Херцеговина, Косово, Македонија и Авганистан и евентуално Ирак, сојузниците инсистираат на поголемо вклучување во планирањето и одобрувањето на плановите и многу подетален и долготраен политички надзор отколку што тоа било случај во сценаријата од Студената војна. Тоа се има одразено во зачестени и долги состаноци на Советот, честопати на дневно ниво.

Помошни елементи во кризниот менаџмент на НАТО

Како дополнение на гореопишаната организацијата за кризен менаџмент, НАТО има развиено соодветни елементи за поддршка на менаџирањето на кризите и превенцијата на конфликтите: (1) персонал и објекти; (2) општоприфатени договори и процедури; и (3) и мерки кои ќе се преземат за превенција или одговор на кризата.

Реорганизираниот меѓународен персонал и меѓународниот воен персонал ја обезбедуваат неопходната поддршка во менаџирањето на кризите и превенцијата на конфликтите како што и вооби-

чаено го прават тоа за сите проблеми на алијансата. Меѓународниот персонал беше реструктуриран и институционализиран во Август 2003, исклучиво со намера да ги зајакне капацитетите за кризниот менаџмент и превенцијата на конфликти на НАТО. Од особено значење е и воспоставениот Оддел за операции за да се обезбедат оперативни капацитети кои му се потребни на НАТО за одвраќање, одбрана и задачите на кризен менаџмент. Одговорноста вклучува активности за кризен менаџмент и мировни активности и планирање и вежби за вонредни состојби.⁶ Крајната цел на сите овие реконструкции е да се прилагоди Штабот на НАТО во Брисел да ги одразува новите мисии и приоритети и да му овозможи на меѓународниот персонал да делува поефективно во поразлични ситуации отколку оние за време на Студената војна.

Како дополнение на целосна поддршка за кризниот менаџмент и превенцијата на конфликти обезбедени од Меѓународниот персонал и Меѓународниот воен персонал се здружените борбени одреди и уште два елемента на здружен персонал кои даваат исклучителен придонес. Првиот се Специјалните сили за кризен менаџмент (СМТФ)⁷. Овие ги координираат советите на Генералниот секретар и правењето на нацрт од предлозите и препораките, вклучувајќи го планирањето на операциите, преку клучните комитети и последователно Северно атланскиот совет. Побарувањето да го координира известувањето на Генералниот секретар и Сообранието беше идентификувано во 1995 год. кога ИФОР беа распоредени во Босна, и резултираа со воспоставување на Мултидисциплинарни сили за кризен менаџмент, дизајнирани во тоа време како Bosnia Task Force. Овие мултидисциплинарни сили за задачи се интегрален дел од организацијата на НАТО за кризен менаџмент. Често се состануваат за да адресираат тековни операции и соработки со други меѓународни организации.

Средства

Физичките објекти се исто така потребни за кризен менаџмент и превенција на конфликтите. Брзи, доверливи, безбедни и изобилни комуникации се суштински. Системите за комуникации на НАТО

⁶ NATO. "Restructuring NATO HQ," NATO Issues, достапно на: <http://www.nato.int/issues/restructuring/index.htm>.

⁷ Овие претходно беа познато како Bosnian Task force (BTF) и последователно Balkans Task Force (BTF).

кои беа модернизирани, обезбедуваат класифициран сообраќај на пораките, мрежа на интегрирани податоци и заштитени и незаштитени гласовни комуникации. Овие системи се подржани од два големи носители на комуникациони системи: вселенскиот систем кој ги користит сателитите на НАТО и земјениот трансмисионен систем кој масовно го прекрива тлото на Европа.

Вториот клучен поддржувачки објект е Ситуациониот центар на НАТО (SITCEN). Воспоставен е од Северно атланскиот совет во 1968 за: (1) да асистира на Северно атланскиот совет, Комитетот за одбранбено планирање и Воениот Комитет во исполнување на нивните респективни функции во полето на консултации; (2) да служи како фокусна точка во Алијансата за прием, размена и пропагирање на политички, воени и економски информации; и (3) да дејствува како врска со слични објекти на земјите членки и Врховната команда на НАТО.

Ситуациониот центар на НАТО служи како централен фокус за кризен менаџмент и превенција на конфликти со, помеѓу другите нешта, обезбедување на постојан проток и размена на разузнавачки информации помеѓу Штабот на НАТО, стратешките команди и престолнините во НАТО, набљудување на состојби од политички, економски и воен интерес за НАТО и одржување и обновување на фондот на информации за персоналот за кризен менаџмент. Ситуациониот центар на НАТО е исто така дизајниран да биде дом на организациите за кризен менаџмент во услови на криза, но оваа функција единствено била користена во вежба од крајот на студената војна, што се должи на намаленото значење на кризите со кои се справува (во споредба со сценаријата на Студена војна) и во многу зголемената поврзаност помеѓу штабовите на НАТО.

Постапки и подготовки

Како надополнение на штабниот персонал и физичките објекти, НАТО има развиено и обработено здружени, детални припреми и постапки за: (1) идентификација и набљудување на кризни ситуации, (2) размена на податоци и информации, (3) создавање и циркулација на проценки за поддршка на консултациите и колективно носење на одлуки, (4) печат и односи со јавноста, (5) цивилни подготовки за вонредни состојби и (6) комуникации помеѓу останатото. Во суштина припремите и постапките се развиени, разгласени, тествани, практикувани, осовременети и прочистени за организацијата

на кризен менаџмент. И искуството од актуелните кризи и операциите за одговор на кризите и широките вежби на НАТО за кризен менаџмент, во одреден случај ги инволвираат научените лекции од партнерите од Партнерството за мир и другите меѓународните организации, што ја овозможува ревизијата на подготовките и процедурите.

Активности и мерки

За навремена акција во одговорот на потенцијална или актуелна криза, НАТО има научено дека е суштински да се поседуваат спектар од различни мерки или можни одговори за да истите не мора да се развиваат на лице место за секоја нова криза. Во одлучувањето што да се направи во одредена ситуација, Советот/комитетот за одбранбено планирање има широка лепеза на мерки за кои сојузниците се согласиле. Овие мерки се договорени и содржани во различни документи, но нивната примена во одредени ситуации бара одлучување од случај до случај. Овие мерки биле значително ревидирани од крајот на Студената војна со настојување да се обезбеди дека се релевантни за привремената кризна средина, но само со делумен успех. Мерките вклучуваат: (1) дипломатски, економски и воени превентивни мерки, (2) широк избор на операции за воен одговор и (3) спектар на мерки за претпазливост. Две вакви компилации, Попис на превентивни мерки и Каталог за опциите за воен одговор- имаат бројни сличности. И двете се дизајнирани воглавно како препорака за употреба од политичките власти, обично во раните фази на кризата. И двете се повеќе листи отколку системи и можат да бидат употребени во зависност од тоа како ситуацијата наложува. Како дополние, на транспарентноста на мерките експлицитно се смета во зависност од степенот до кој кризата се развива. Како очигледен пример, би требало да се смета дека зголеменото прибирање на податоци нема да биде „видливо“ и затоа нема да влијаат на реакциите на протагонистите. Од друга страна, зголемената спремност на силите секако дека доколку е видлива ќе има свое влијание. Примери за превентивни мерки би биле: пораки, трговски бариери, изрази на поддршка за загрозените држави, затварање на премини и аеродроми и посебни програми во корист на загрозените држави. Примери за опциите за воен одговор вклучуваат: откажување на воената соработка, барање на посети за инспекција и проценка, надгледување, зголемена подготовка и активирање на силите. Постои исто така и вариетет на пла-

нови за непредвидени операции, кои дополнително можат да се уредуваат ако е неопходно за оперативното планирање.

Како дополнение на оваа листа на мерки, НАТО исто така поседува и систем за обезбедување на подготвеност и навремен одговор во криза за цивилните и воените команди, агенциите и штабовите, како и националните воени единици и агенции. Системот за претпазливост на НАТО обезбедува механизам за иницирање на акции за целосна подготвеност на алијансата за подршка на воените акции и вклучува широк спектар на цивилни и воени мерки за да обезбеди дека акциите/реакциите се навремени, координирани и соодветни. Овој систем обезбедува здружена политичка контрола и ги елиминира претходно планираните секвенци и делегирана моќ кои беа својствени за системот на тревога, кој беше употребуван и добро одговараше во периодот на Студената војна. Некои од мерките претпоставуваат нациите и главните потчинети команданти да преземаат одредени акции. Други пак подразбираат дејствување на агенциите на НАТО. Мерките го покриваат целосниот спектар на операциите на Алијансата во кој како поважни се вклучени главните воени операции, подготвеност на силите, разузнавање, логистика и цивилна подготвеност. Откако е веќе еднаш донесена одлука за примена на одредена мерка/мерки, националните власти и командантите располагаат со прецизна листа на чекори кои ќе треба да се следат. Системот за претпазливост на НАТО е во директна врска со националните системи за претпазливост во секоја од земјите членки на Алијансата. Овој систем се обновува најчесто на годишно ниво, врз основа на научените лекции од операциите предводени од НАТО и горе-долу од бројните НАТО вежби за кризен менаџмент.

Заклучок

Како што од крајот на Студената војна НАТО го има зголемено вниманието врз кризниот менаџмент и превенирањето на конфликтите, исто така ги има подобро и организацијата, процедурите и средствата за справување со кризите и превенцијата на конфликтите. Со она што се случуваше на просторите на Балканот како во Босна, Србија и Македонија, понатаму во Авганистан и со извесни активности во Ирак, НАТО покажа и политичка волја за поефикасна употреба на овие инструменти.

Насочувајќи се на цивилните аспекти на кризниот менаџмент и превенцијата на конфликти, беше нагласено како што шефовите

на држави и влади на земјите членки и Генералниот Секретар имаат изјавено многупати дека неопходните воени капацитети се суштински за НАТО да биде кредибилен и ефективен чинител во иднина во оваа сфера. Одлуките од самитот во Прага⁸ ја рефлектираат оваа нагласка јасно преку нивниот сложен пристап за засилувањето на воените капацитети на НАТО. Силите за одговор, обврските за способностите од самитот во Прага и новата структура на командите, сите тие се со намера да укажат на сериозните кратки падови кои Сојузниците ги беа идентификувале, да ја зголемат брзината на процесот на трансформацијата на силите и да осигурат дека командната структура е способна да одговори на предизвикот за брз развој на операции со висок интензитет било каде и било кога. Но невоодушевувачкото прифаќање за зголемување на трошоците за одбрана е причината за закочување на споменатите неопходни промени. Континуираните недостатоци на способностите ќе бидат сериозна пречка за ефективен кризен менаџмент и во помала мера за превенција на конфликти.

Суштинска значајна формула за успешен кризен менаџмент и превенција на конфликти е политичката волја. Дури и во големо подобрените инструменти и процедури кои НАТО ги има развиено ќе бидат од мала корист доколку сојузниците не можат да се договорат околу навременото делување или воопшто околу нивната употреба. Со настаните на Балканот сојузниците покажаа дека научиле дека раното ангажирање е најверојатно и ефикасно. Ова беа сензитивни и комплексни прашања, но сојузниците се покажаа способни да се сложат и да истрајат дури и во ситуации на значителен притисок. За жал, типот на ангажмани за кои НАТО силите за брз одговор се подготвени, најверојатно ќе имаат проблем за лесно достигнат консензус за нивна употреба. Побарувањата на националните уставни кај еден дел од членките за парламентарно одобрување за вакви распоредувања е еден од дополнителните фактори за комплицирање на донесувањето на одлуките. Во прилог на отежнување или успорување на носењето на вакви улоги е и тенденцијата за зголемување на бројот на земјите членки.

(Рецензент: *проф. д-р Марина Миширевска*)

⁸ <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm>

БИБЛИОГРАФИЈА

- Fink, S.: *Crisis management- planning for the inevitable*, i Universe, Inc, 2002.
- Gourlay, C.; Helly, D.; Ionnides, I.; Khol, R.; Nowak, A.; Serrano, P.: *Civilian crisis management: the EU way*, Chaillot Paper, Institute for Security Studies – Paris, 2006.
- Георгиева, Л.: *Менаџирање на ризици*, Филозофски факултет – Скопје, 2006.
- Кузев, С.: *Збирка документи од областа на безбедноста и на одбраната*, Југореклам – Скопје, 2002
- Митревска, М.: *Кризен Менаџмент*, Македонска ризница – Куманово, 2005
- Митревска, М.: *Цивилна Одбрана*, Европа 92 – Кочани, 2003
- Regester, M.; Larkin, J.: *Risk Issues and Crisis Management*, The Institute of Public Relations, 2003
- NATO, Prague Summit Declaration, November 21, 2002.
- НАТО, Партнерство за Мир: Рамковен документ, усвоен на состанокот на Министри на Северно Атланскиот Совет/Северно Атлански Совет за Соработка, штабот на НАТО, Брисел, 10-11 Јануари 1994.
- НАТО. “The Alliance’s New Strategic Concept”, усвоен од шефовите на држави и влади во Рим на 9 Ноември, 1991, параграф 32.
- <http://www.nato.int/>
<http://www.nato.int/issues/restructuring/index.htm>
<http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm>

Sergej CVETKOVSKI

CRISIS MANAGEMENT TROUGH PRISM OF NATO**Abstract**

Crisis management and conflict prevention, have been major themes in the continuing transformation of the Alliance after the Cold War. In the new circumstances there are new possibility for the successful early management of crises. NATO's preparedness to carry out crisis management operations, usually includes the participation of NATO's Partners and that makes full use of partnership, cooperation and dialogue and NATO's conection to other organizations to help in preventing crises or defusing them at early stage. According to Washington Treaty, NATO has been managed the crisis and prevented conflicts since its begining. With the drastical change of the security environment, the types of crises which allies have agreed should manage and the types of conflicts to prevent, also changed drastically. The term NATO crisis management has also evolved. A key need of a NATO's crisis management system, is the power to manage with crises throughout the entire crisis variety. It includes the period of stability and peace before crisis as well as all levels of crisis. NATO has built a spectrum of general elements to help crisis management and conflict prevention: personal and objects; arrangements and procedures; and measures. For timely response to a crises, NATO concluded that it is very important to have prepared a variety of different activities in place so that they do not have to be formed on an ad-hoc basis for each new potencial or actual crisis.

Keywords: CRISIS, MANAGEMENT, CONFLICT, PREVENTION